

Türk Eğitim Sisteminde Uzman ve Uzmanlık Sorunu

Ahmet DUMAN (*)

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğünde Uzman «bir bilim kolunda özel ve derin bilgisi olan kimse» olarak tanımlanmıştır. Meydan Larousse sözlüğünde de «kendini özel olarak bir çalışma alanına veren kimse» olarak tanımlanmıştır. Uzman belirli bir programda yeterlik kazanmış olan kimsedir. Eğitim Uzmanı öğretmen ve öğrencilere danışmanlık yaparak okulda daha iyi bir eğitim ortamının yaratılmasına yardımcı olan ve eğitimde uzmanlık kazanmış olan kişidir. Bursalıoğlu uzmanlığı aşağıdaki şekilde gruplandırmıştır :

«Yapım uzmanı ve süreç uzmanı olarak iki tür uzman vardır. Çağımızda insanlar daha çok süreçlere göre uzmanlaşmaktadırlar. Bu eğilim örgütte genellikle süreçlere göre daireleşmeyi meydana getirmiştir. Örgüt amaçlarının gerçekleşmesi çeşitli süreç uzmanlarının katılımını gerektirdiğinden, bu süreçler amaçları gerçekleştirici araçlar olarak görülebilir. Eğitim örgütlerinde uzmanlaşma ve daireleşmenin bu yönde gelişmesi gerekir. Eğitim yöneticiliği, plancılığı, programcılığı gibi dallar gerçekte birer süreç uzmanlığıdır» (1).

Yapım uzmanı bir işi başından sonuna kadar götüren kimsedir. Süreç uzmanlığı ise bir işin süreçlere ayrılıp her sürecin ayrı bir kişi tarafından yapılmasıdır. Her bir süreci gerçekleştiren bireyler de birer süreç uzmanıdır. Bursalıoğlu uzmanlaşmayı da iki gruba ayırmıştır :

(*) OD.T.Ü. Eğitim Yönetimi, Planlaması ve Denetimi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi.

(1) Bursalıoğlu, Ziya, Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış, Ankara. 1982, s. 241.

«Uzmanlaşma ise insan ve iş bakımından olmak üzere iki türdür. İnsan uzmanlaşması, yaşama olanaklarını artırmak amacıyla, bireyin, değişen koşullara uyması demek olan sosyal bir oluşumdur. İş uzmanlaşması ise, eylemleri daraltan ve tekrar-durumuna getiren bir örgüt olayıdır. İş uzmanlaşması artukça o işi yapan insanın uzmanlaşması azaldığından bu tür eylemlerde bulunan bireyler uzmanlaşmış sayılmaz. İş uzmanlaşmasına en iyi örnek sanayi işçisinin oluşumudur. İnsan uzmanlaşmasının en iyi örneği de tıp mesleğindeki farklılaşmadır» (2).

8-11 Haziran 1982 tarihinde yapılan XI. Milli Eğitim Şurasında Eğitim Uzmanlığı konusuna ayrıntılı olarak değinilmiştir. Nitekim 1983, 1984 ve 1985 yıllarında Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından her yıl yüzer kişi olmak üzere üçyüz eğitim uzmanı ilanı verilip, istihdam edilmesi Milli Eğitim Şurasının bir ürünüdür denebilir. XI. Milli Eğitim Şurasına göre eğitim uzmanı olabilmek için ilgili alanlarda yüksek lisans eğitimi yapılması gerekli görülmüş ve bu alanlarda lisans eğitimi yapanların uzman yardımcısı olarak atanması uygun görülmüştür.

1987 yılı öğrenci seçme ve yerleştirme sınavı ikinci basamak kılavuzunu incelediğimizde eğitim uzman yardımcısı yetiştiren kurumların kontenjanları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Buna göre eğitim uzman yardımcısı yetiştiren yüksek öğretim kurumlarına her yıl 841 kişi alınmaktadır. Bu sayıya Anadolu Üniversitesinin 50, Gazi Üniversitesinin 30 kişilik özel öğretim öğretmenliği dahil edilmemiştir. XI. Milli Eğitim Şurasına göre halen gereksinim duyulan eğitim uzmanı sayısı kırkbin olarak belirlenmiştir. Durum böyle iken acaba her yıl kaç eğitim uzmanı ve yardımcısı istihdam edilmektedir? Eğer sistemin eğitim uzmanına gereksinimi yoksa bu yüksek öğretim kurumlarının işlevi nedir? Yetkililer ne bu konuya eğilmişler ne de bu konu ile ilgili bir araştırma yapılmıştır.

1983 yılına kadar İl M.E.G.S. Müdürlüklerinde birer uzmanlık bürosu vardı. Bu bürolara atanan uzman yardımcıları M.E.G.S.B. taşra örgütlerindeki uzmanlık hizmetlerini görüyorlardı. Bu konu ile ilgili olarak iki yönetmelik yayınlanmıştı. İlki 19 Mayıs 1969 tarih ve 1555 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanan «Merkez ve Taşra Teşkilatındaki Eğitimle İlgili Uzmanlıklara Atanacaklar Hakkındaki Yönetmelik»tir. Daha sonra bu gereksinim il düzeyinde de duyulunca

(2) Ibid. s. 240.

TABLO I

Eđitim Uzman Yardımcısı Yetiřtiren Yůksekőđretim Kurumlarının
1987 Yılındaki Kontenjanları

Őniversitenin Adı	Fakóltenin Adı	Bólumün Adı	1987 Konten.
O.D.T.Ő.	Eğitim Fakóltesi	Rehb. ve Psik. Dan.	45
Karadeniz Őniversitesi	Fatih Eğt. Fak.	Rehb. ve Psik. Dan.	40
Marmara Őniversitesi	Atatůrk Eđt. Fak.	Rehb. ve Psik. Dan.	40
Boğaziçi Őniversitesi	Eğitim Fakóltesi	Rehb. ve Psik. Dan.	30
İstanbul Őniversitesi	Edebiyat Fakóltesi	Eğitim Bilimleri	36
İnönü Őniversitesi	Eğitim Fakóltesi	Eğitim Bilimleri	40
Hacettepe Őniversitesi	Eğitim Fakóltesi	Eğitimde Ölçme Değ.	40
Hacettepe Őniversitesi	Eğitim Fakóltesi	Eğitim Prog. ve Őđr.	40
Hacettepe Őniversitesi	Eğitim Fakóltesi	Rehb. ve Psik. Dan.	40
Hacettepe Őniversitesi	Eğitim Fakóltesi	Eğitim Yön. ve Denet.	40
Gazi Őniversitesi	Gazi Eğitim Fak.	Eğitim Prog. ve Őđr.	41
Gazi Őniversitesi	Gazi Eğitim Fak.	Rehb. ve Psik. Dan.	41
Gazi Őniversitesi	Gazi Eğitim Fak.	Eğitim Yön. ve Denet.	80
Ankara Őniversitesi	Eğitim Bil. Fak.	Eğitim Prog. ve Őđr.	96
Ankara Őniversitesi	Eğitim Bil. Fak.	Eğitimde Psik. Hiz.	96
Ankara Őniversitesi	Eğitim Bil. Fak.	Eğitim Yön. ve Plan.	96
TOPLAM			841

8 Ocak 1971 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan «İl Millî Eğitim Müdürlüğü Uzmanları Bürosu Yönetmeliği» çıkarılmıştır. Bu iki yönetmelik eğitim uzmanlığı kurumunun işleyişini düzenlemek ve yerleştirmek amacını gütmüştür.

Ancak 13.12.1983 tarih ve 18268 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 190 sayılı «Genel Kadro ve Usulü Hakkındaki Kanun Gücünde Kararname» ile M.E.G.S.B. Taşra Örgütündeki eğitim uzmanı ve yardımcısı kadroları iptal edilmiş, daha önce bu kadroda olanların statüsü rehber öğretmen olarak yeniden düzenlenmiştir. 190 sayılı K.G.K. nin 19. maddesine göre kadroları bu K.G.K. ye ekli cetvelerde gösterilen kuruluş ve teşekküller adına bu K.G.K. nin yürürlük tarihinden önce kanunlar ve kararnamelerle veya kanunların verdiği yetkiye dayanılarak, ihdas edilmiş bütün kadrolar iptal edilmiştir. Daha sonra 13.8.1984 tarih ve 18488 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 8360 sayılı karar 190 sayılı K.G.K. nin geçici 2. maddesi hükmüne göre Bakanlar Kurulunca çıkarılmıştır. Kadrolar bu listelere göre kullanılacaktır.

Buna göre M.E.G.S.B. Taşra Örgütünde 1 sayılı cetvelde ihdas edilen kadrolar içinde daha önceden yer alan eğitim uzman yardımcılığı yoktur. Taşra Örgütündeki kadrolar incelendiğinde eğitim uzman yardımcılığı kadrolarının rehber öğretmen kadrosuna geçirildiği anlaşılmaktadır.

190 sayılı K.G.K. ye göre M.E.G.S.B. Merkez Örgütünde ellisi 2. dereceden, elliüçü 3. dereceden ve otuzikisi 4. dereceden olmak üzere toplam 135 eğitim uzmanı kadrosu bulunmaktadır. 1987 yılı Kasım ayı içerisinde M.E.G.S.B. nda bulunan 34 dairenin personel ya da daire başkanları ile görüşülmüş ve merkez örgütünde bulunan uzmanların sayıları hakkında bilgi toplanmıştır. Tüm çabalara karşın uzmanların öğrenim durumları hakkında bilgi toplanamamıştır. Eğitim uzmanlarının dairelere göre dağılımı Tablo II'de gösterilmiştir. Bu dairelerin yirmisinde eğitim uzmanı kadrosu bulunmamaktadır. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, bazı dairelerin özelliği gereği uzmanlık hizmetine gereksinim yoktur. İkincisi, bir dairedeki uzman başka bir dairede geçici olarak görevlendirilebilmektedir. Böylece kadrosunda uzman bulunmayan daireler de gereksinim duyduklarında uzmanlık hizmetinden yararlanabilmektedirler.

M.E.G.S.B. Merkez Örgütünde uzmanlık kadrosuna atama nasıl yapılır? Ölçütler nelerdir? 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 68/B maddesine göre «kadronun tahsis edildiği görev için kuruluş

TABLO II
M.E.G.S.B.'ndeki Uzmanların Dairelere Göre Dağılımı

Dairenin Adı	Uzman Kadrosu
Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı	72
APK Kurulu Başkanlığı	13
İlköğretim Genel Müdürlüğü	4
Ortaöğretim Genel Müdürlüğü	6
Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü	5
Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü	5
Din Öğretimi Genel Müdürlüğü	4
Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü	22
Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü	9
Ticaret ve Turizm Öğretim Dairesi Başkanlığı	2
Yurtdışı Eğitimi ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı	4
Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı	2
Özel Öğretim Kurumları Dairesi Başkanlığı	3
Hizmetiçi Eğitim Dairesi Başkanlığı	6
TOPLAM	157

kanunlarında yoksa bu kanuna göre hazırlanacak görev ve çalışma yönetmeliklerinde belirtilen nitelikleri elde etmiş» olması kadroya atama yapılması için yeterli koşuldur. Uzman olabilmek için 4 yıllık bir yüksekokulun bitirilmesi gerekmektedir. Ancak uzmanların içinde 2 yıllık yüksek okul bitirenlere de rastlamak mümkündür. Bitirdiği okulun türü gözetilmemekle birlikte genelde uzman kadrolarına öğretmenler getirilmektedir. Oysa XI. Milli Eğitim Şurası'nda eğitim uzmanı olabilmek için ilgili alanlarda yüksek lisans yapılmış olması gerekli görülmüş ve bu alanlarda lisans eğitimi yapanların eğitim uzman yardımcısı olarak istihdam edilmesi uygun görülmüştür. Merkez örgütünde eğitim uzmanlığı kadrolarında bulunanların çoğunluğunun öğretmen olması «Meslekte Esas Öğretmenliktir» sloganının ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir. Sonuçta uzun yıllar öğretmenlik yapan bir kişinin uzmanlık yeterliğini kendiliğinden kazanacağı ve bu yetiştirmeyi kazanan herkesin eğitim uzmanlığı yapabileceği görüşü yaygınlaşmıştır.

Dikkate değer diğer bir nokta da merkez örgütündeki eğitim uzmanı kadrolarından şube müdürü olarak yararlanılmasıdır. Bunun nedeni gerçekte eğitim uzmanının görevi olan politika ve amaçların saptanması, planlanması, örgütlenmesi, eşgüdümlemesi gibi konularda karar vericiye danışmanlık hizmeti sunmanın, doğrudan yönetici tarafından yapılmasının beklenmesidir. Yani sözü edilen hizmetlerin, yöneticinin yapması gereken işler içinde kabul edilmesidir. Merkez örgütündeki bu durum henüz uzmanlığın öneminin kavranmadığını göstermektedir. Oysa yönetici herşeyi bilen, herşeyi yapması gereken bir insan değildir. Ülke çapındaki eğitim sorunlarını çözmek için alınacak kararlarda, uygulanacak politikalarda başarıya ulaşmak için bu konuda uzmanlık eğitimi görmüş insanların bilgilerine gereksinim vardır. Burada yöneticiye düşen görev hangi uzmandan nerede yararlanılması gerektiğini bilmesidir.

SONUÇ

Eğitim uzmanı ve yardımcısı yetiştiren eğitim kurumları M.E.G.S.B. ile sürekli bir ilişki içinde olmalıdır. Bu okullardaki programların içeriği yeniden gözden geçirilmeli ve Bakanlığın gereksinim duyduğu nitelikler dikkate alınmalıdır. Aksi takdirde bu okulları bitiren kişilerin eğitim uzmanı ve yardımcısı olarak istihdam edilmesini düşünmek çok güçtür. Nitekim bir kurumun, eğitim uzmanı almak için verdiği ilânda Eğitim Bilimleri Fakültesi mezunlarını yeterlik ve yarışma sınavına bile kabul etmemesi bunun en çarpıcı örneğidir.

XI. Milli Eğitim Şurası eğitim uzmanlarıyla ilgili olarak şu önerileri getirmiştir :

— Uzmanların görevleri ve çalışma alanları açıkça belirlenmeli ve buna uygun çalışma ortamı yaratılmalıdır. Ayrıca yöneticiler uzmanlık alanlarında bilgi sahibi kılınmalıdır.

— Uzmanlar uygulama alanlarında yeterli ve etkili olacak nitelikte yetiştirilmeli ve atamalarda bu husus ön planda tutulmalıdır.

— Uzmanların okuldaki çalışmalarına etkin olarak katılabilmeleri için belirli bir süre öğretmenlik deneyimi kazanmalarına gerek görülmektedir. Bu nedenle uzman yetiştirmede en az 5 yıllık öğretmenlik deneyimine sahip bulunanlara öncelik verilmelidir.

XI. Milli Eğitim Şurası'nda daha başka öneriler de yer almaktadır. Ancak eğitim uzmanı ve yardımcısının önce sisteme girebilmesi sağlanmalıdır. Çünkü bugün M.E.G.S.B. kapısını eğitim uzmanı ve yardımcılara kapatmış bulunmaktadır. Bu kapının yeniden açılması için eğitim uzmanı ve yardımcısı yetiştiren eğitim kurumlarının M.E.G.S.B. ile ilişkiye girmesi ve yetiştirilen elemanlara piyasanın ihtiyaç duyması gerekmektedir. Piyasanın ihtiyaç duyduğu nitelikler bu elemanlara kazandırılmadıkça piyasanın bu elemanları istihdam etmesi beklenmemelidir.

K A Y N A K Ç A

Adem, Mahmut, «Milli Eğitim Politikası Nasıl ve Kimlerce Oluşturuluyor?» Eğitim ve Bilim, Ekim 1986, sayı: 62.

Bursalıoğlu, Ziya, **Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış**, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1982.

Taymaz, Haydar, **Uygulamalı Okul Yönetimi**, Ankara, 1985.

XI. Milli Eğitim Şurası, Öneriler, Konuşmalar, Kararlar, M.E. Basımevi, Ankara, 1982.

Ö.S.Y.M. 1987 İkinci Basamak Sınavı Kılavuzu.

«Merkez ve Taşra Teşkilatındaki Eğitim İle İlgili Uzmanlıklara Atanacaklar Hakkındaki Yönetmelik,» Tebliğler Dergisi, sayı: 1555, Haziran 1969.

«İl Milli Eğitim Müdürlüğü Eğitim Uzmanları Bürosu Yönetmeliği,» 8.1.1971 tarihli Resmi Gazete.

«Genel Kadro Usulü Hakkında 190 Sayılı K.G.K.,» Resmi Gazete, tarih 13.12.1983, sayı: 18268.